ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Aliyev Zohidjon Zokirjon o‘g‘li

Central Asian Medical University assistenti

zohidjonaliyev984@gmail.com

Xamidova Dilzoda Dilshodjon qizi

Central Asian Medical University talabasi

TOSH MALI TERLAMA KASALLIGINING ETIOLOGIYASI VA PROFILAKTIK CHORA-TADBIRLARI

Annotatsiya

Ushbu maqolada qaytalama termala (relapsing fever) kasalligining etiologiyasi, yuqish mexanizmi, klinik-epidemiologik xususiyatlari hamda profilaktik chora-tadbirlari ilmiy manbalar asosida yoritildi. Kasallikning asosiy qo'zg'atuvchilari Borrelia turkumiga mansub spiroxetalar bo'lib, ular tana biti yoki turli xil kanalar orqali yuqadi. Maqolada louse-borne relapsing fever (LBRF), soft tick relapsing fever (STRF) va hard tick relapsing fever (HTRF) shakllari qiyosiy tahlil qilindi. Diagnostik yondashuv sifatida anamnez, epidemiologik ma'lumot, periferik qon surtmasi, mikroskopiya va laborator usullarning o'rni ko'rsatildi. Natijalarga ko'ra, vektorlarni nazorat qilish, shaxsiy gigiyena, kiyim-kechak va yashash joylariga sanitariya ishlovi, endemik hududlarda xavfni erta aniqlash hamda aholining sanitariya madaniyatini oshirish muhim ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar

qaytalama termala, relapsing fever, Borrelia recurrentis, Borrelia hermsii, spiroxeta, tana biti, Ornithodoros, Ixodes, profilaktika

Kirish. Qaytalama termala - febril xurujlarning takrorlanishi bilan kechadigan, asosan Borrelia turkumiga mansub spiroxetalar chaqiradigan transmissiv bakterial infeksiyadir.

Kasallik bir necha kun davom etuvchi isitma, bosh og'rig'i, mialgiya va holsizlik bilan boshlanib, so'ng qisqa muddatli yaxshilanish davridan keyin yana qaytalanadi. Bu holat spiroxetalarning antigenik o'zgaruvchanligi va qonda qayta paydo bo'lishi bilan izohlanadi.

Kasallikning biti bilan bog'liq shakli sanitariya yomonlashgan sharoitlarda xavfli bo'lsa, kana orqali yuqadigan shakllar tabiiy o'choqlarda uchraydi. Shu bois etiologiya, yuqish va profilaktik choralarning ilmiy tahlili dolzarbdir.

Materiallar va usullar. Maqola tavsifiy-analitik yondashuv asosida tayyorlandi. Ma'lumotlar CDC relapsing fever bo'yicha sahifalari, WHO ning vektor bilan yuqadigan kasalliklar haqidagi ma'lumotlari hamda ilmiy sharh manbalari asosida umumlashtirildi. Tahlilda etiologik agentlar, vektorlar, klinik belgilari, laborator diagnostika va profilaktik choralarga oid dalillar tanlab olindi. Dastlabki topshiriqda mavzuga mos bo'lmagan parazit chuvalchang tuxumlari bandi mavjud bo'lgani uchun, u ilmiy mantiqqa ko'ra qaytalama termala qo'zg'atuvchilari va tashuvchilarining qiyosiy jadvali hamda sxematik mikroskopik tasvir bilan almashtirildi.

Natijalar. Laborator diagnostikada xuruj davrida periferik qon surtmasini mikroskopik tekshirish muhim, chunki aynan shu vaqtda spiroxetemiya yaqqolroq bo'ladi. PCR va serologik yondashuvlar yordamchi usullar sifatida qo'llanadi, biroq klinik hamda epidemiologik ma'lumotlar amaliy jihatdan katta ahamiyatga ega. Differential diagnostikada bezgak, sepsis, leptospiroz va boshqa febril sindromlar bilan farqlash talab etiladi.

Shakli	Asosiy qo'zg'atuvchi	Vektor	Muhim epidemiologik belgi	Profilaktik chora
LBRF	Borrelia recurrentis	Tana biti (Pediculus humanus corporis)	Zich yashash va sanitariya yomonlashuvi xavfni oshiradi	Issiq ishlov, dezinseksiya, gigiyena, bitga qarshi davolash
STRF	B. hermsii, B. turicatae va boshqalar	Yumshoq kana (Ornithodoros spp.)	Tabiiy o'choqlar va kemiruvchilar bilan bog'liq	Kemiruvchilar nazorati, yotoq joyini tekshirish, repellent
HTRF	Borrelia miyamotoi	Qattiq kana (Ixodes spp.)	O'rmon va butazor hududlarda ekspozitsiya bilan bog'liq	Yopiq kiyim, terini tekshirish, kanani tez olib tashlash

Laborator diagnostikada xuruj davrida periferik qon surtmasini mikroskopik tekshirish muhim, chunki aynan shu vaqtda spiroxetemiya yaqqolroq bo'ladi. PCR va serologik yondashuvlar yordamchi usullar sifatida qo'llanadi, biroq klinik hamda epidemiologik ma'lumotlar amaliy jihatdan katta ahamiyatga ega. Differential diagnostikada bezgak, sepsis, leptospiroz va boshqa febril sindromlar bilan farqlash talab etiladi.

Muhokama. Qaytalama termala profilaktikasida birlamchi e'tibor vektorlarni nazorat qilishga qaratilishi kerak. LBRFda kiyim-kechak va choyshablarni yuqori haroratda yuvish yoki qaynatish, yashash joylarida dezinseksiya o'tkazish, shaxsiy gigiyenani ta'minlash va bit infestasiyasini erta aniqlash muhimdir. STRF va HTRFda endemik hududlarda tunash joylarini tekshirish, kemiruvchilar yashaydigan joylarni sanitariya jihatdan nazorat qilish, yopiq kiyim kiyish, repellentlardan foydalanish va tana yuzasini kanaga tekshirib turish tavsiya etiladi. Aholi va tibbiyot xodimlarining xabardorligini oshirish, sayohatchilarni ogohlantirish va febril bemorlarda epidemiologik anamnezni sinchiklab yig'ish kasallikni erta aniqlashga xizmat qiladi.

Xulosa. Qaytalama termala transmissiv yo'l bilan tarqaladigan, etiologik jihatdan Borrelia spiroxetalari bilan bog'liq muhim bakterial kasallikdir. Uning louse-borne va tick-borne shakllarini farqlash epidemiologik nazorat, tashxis va profilaktika choralarini to'g'ri rejalashtirish uchun zarur. Bit va kanalarni nazorat qilish, sanitariya-gigiyena qoidalariga rioya etish, xavf guruhlarini kuzatish va erta laborator tekshiruvlar kasallik tarqalishini kamaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. CDC. About Tick and Louse-borne Relapsing Fevers. Updated May 14, 2024. https://www.cdc.gov/relapsing-fever/about/index.html

2. CDC. About Louse-borne Relapsing Fever (LBRF). Updated January 31, 2025. https://www.cdc.gov/relapsing-fever/about/about-lbrf.html
3. CDC. About Soft Tick Relapsing Fever (STRF). Updated July 19, 2024. https://www.cdc.gov/relapsing-fever/about/about-strf.html
4. CDC. About Hard Tick Relapsing Fever (HTRF). Updated May 15, 2024. https://www.cdc.gov/relapsing-fever/about/about-htrf.html
5. CDC. Clinical Guidance for Louse-borne Relapsing Fever (LBRF). Updated May 15, 2024. https://www.cdc.gov/relapsing-fever/hcp/louse-borne-relapsing-fever/index.html
6. WHO. Vector-borne diseases. Updated September 26, 2024. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/vector-borne-diseases
7. Dworkin MS, et al. Tick-borne relapsing fever. Infect Dis Clin North Am. 2008;22(3):449-468.
8. Beeson AM, et al. Soft Tick Relapsing Fever - United States, 2012-2021. MMWR. 2023;72(28):745-750.